

Samenvatting Inventarisatie van bronnen met betrekking tot het slavernijverleden op de Nederlands-Caribische eilanden

Margo Groenewoud, Coen van Galen en Thunnis van Oort (Radboud Universiteit Nijmegen)

Aanleiding

Metamorfoze is een financieringsprogramma voor het behoud van en de duurzame toegang tot papieren erfgoed. Het programma wordt uitgevoerd door de Koninklijke Bibliotheek (KB) in Den Haag. Voor het digitaliseren van erfgoed rond het Nederlandse slavernijverleden heeft het Ministerie van OCW extra financiële middelen beschikbaar gesteld aan Metamorfoze. In het kader daarvan is opdracht gegeven aan dr. Coen van Galen, dr. Margo Groenewoud en dr. Thunnis van Oort, verbonden aan de [Historische Database van Suriname en de Cariben \(HDSC\)](#) via de Radboud Universiteit, om een verkennend en adviserend onderzoek uit te voeren naar te digitaliseren materiaal rond dit thema.

De focus van het onderzoek ligt op archieven en collecties in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Daarnaast is een globale rapportage gemaakt van de beschikbare archieven gerelateerd aan Caribische slavernij en de doorwerking ervan in Nederland. De HDSC is benaderd vanwege de expertise en samenwerkingsverbanden die in dit project zijn opgebouwd op het gebied van archiefcollecties met betrekking tot slavernij en contractarbeid in de voormalige Nederlandse Antillen en Suriname.

Aanpak

Bij aanvang van het onderzoek is online overlegd met organisaties en stakeholders om het bestaande netwerk te activeren en de behoefte op de eilanden zelf scherp te krijgen. Daarna is een inventarisatie van archiefcollecties op de Bovenwindse eilanden St. Maarten, St. Eustatius en Saba door Coen van Galen uitgevoerd, in samenwerking met Johan van Langen, programmaleider International Heritage Cooperation van het Nationaal Archief. Ditzelfde heeft Margo Groenewoud gedaan, eerst bij het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, daarna op de Benedenwindse eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire.

De onderzoekers hebben hun onderzoek ingericht in samenspraak met de archief- en erfgoedinstellingen die aan deze inventarisatie hebben meegewerkt. Deze samenspraak had op de Bovenwindse eilanden een ander karakter dan op de Benedenwindse eilanden en in Nederland. Op St. Maarten, St. Eustatius en Saba is de interactie in grote mate bepaald door de observatie dat veel archiefmateriaal geleden heeft onder suboptimale klimatologische en organisatorische omstandigheden, waarbij sprake is van een organisatiegraad met betrekking tot archivering die nog in ontwikkeling is. Op Aruba, Bonaire en Curaçao zijn er minder uitdagingen gerelateerd aan de fysieke opslag dan op de St. Maarten, St. Eustatius en Saba, maar wel veel organisatorische aandachtspunten die vooral samenhangen met achterstanden in de ordening en beschikbaarstelling van materiaal. In Nederland is de organisatiegraad optimaal, maar is de contextuele kennis veelal afwezig.

Observaties op hoofdlijnen

Kleinschaligheid en klimaat

Twee vormen van kleinschaligheid maken het digitaliseren van collecties rondom het slavernijverleden lastig. In Nederland maakt het fragmentarische karakter van het materiaal rondom slavernij, dat meestal ingebed zit in grotere collecties, het lastig om het materiaal terug te vinden en te duiden. Op de eilanden is het vooral de kleinschaligheid van de gemeenschappen en structurele ondercapaciteit die het lastig maakt om archiefmaterialen vanuit inhoudelijke deskundigheid te selecteren, prioriteren en ontsluiten. Zonder zo'n structuur en met grote achterstanden in ontsluiten en conserveren van archieven wordt het voor de kleinere instellingen lastig om een aanvraag bij Metamorfoze in te dienen.

Daar komt bij dat de archiefbewaarders die het minst geëquipeerd zijn deze steun het hardste nodig hebben. Dit geldt met name voor de Bovenwindse eilanden waar archieven een inhaalslag te maken hebben op het gebied van ordening en conservatie. Op deze eilanden lopen archieven ook het meeste risico van externe factoren, met name het vochtige tropische klimaat en de kans op verwoestende orkanen die elkaar steeds sneller opvolgen als gevolg van de opwarming van de aarde. Saba en St. Eustatius zijn bovendien slapende vulkanen die te maken hebben met seismische activiteit en kustafslag.

Capaciteit en organisatie

In Nederland maakt materiaal dat betrekking heeft op Caribisch slavernijverleden vaak deel uit van veel grotere collecties met een geheel andere historische context. Het vraagt kennis om deze onderdelen als zodanig te labelen, ontsluiten, en aan te bieden voor gespecialiseerd onderzoek.

Op de eilanden is bewaard gebleven materiaal niet altijd goed geordend, maar wel heel bewust bewaard. Eigenlijk hebben alle collecties op de eilanden te maken met het thema slavernij en de doorwerking ervan. Dit geldt zeker voor de collecties die betrekking hebben op de 19e eeuw, maar ook voor veel collecties uit de 20e eeuw, met name de *oral history*-collecties.

Het probleem op de eilanden is dan ook niet dat de collecties ongeschikt zouden zijn voor Metamorfoze, maar het is vooral een probleem van interne capaciteit, prioriteiten en deskundigheid. De stap naar een complete ordening van archieven en een gecontextualiseerde inventarisatie van archiefcollecties, zodat aansluiting mogelijk wordt op (geaggregeerde) zoekmachines, is een heel grote die veel kennis en capaciteit vraagt - meer dan aanwezig is of vrijgemaakt kan worden. Voor veel collecties is dit ook nog een stap te ver omdat de voorafgaande stappen nog gedaan moeten worden. Ten eerste het inventariseren en in een veilige archiefomgeving opslaan van kostbaar historisch materiaal. Daarna het daadwerkelijk conserveren en digitaliseren van de materialen.

Andere situaties zijn bijvoorbeeld goed bewaarde en zelfs gedigitaliseerde kleine privécollecties, die bijvoorbeeld ergens op een Google Drive worden gezet. Hierbij ontbreekt de infrastructuur, kennis en capaciteit om in een passende omgeving materialen te ontsluiten. De digitalisering is vaak gedaan door een stagiair of vrijwilliger, het materiaal wordt met veel liefde bewaard, maar de kennis ontbreekt om de juiste vervolgstappen te nemen, lokaal, regionaal of in Koninkrijksverband.

Nieuwe subsidiemogelijkheden die juist voor dit capaciteitsvraagstuk een oplossing kunnen bieden, zullen hier een groot verschil kunnen maken, mits inpasbaar in de lokale context. Ook betekent het beschikbaar hebben van geld nog niet per definitie dat ook de juiste expertise beschikbaar gemaakt kan worden - deze is schaars. Dat geldt voor Nederland, maar nog veel sterker op de eilanden waar door de relatief kleine omvang van de gemeenschappen het ook erg lastig is om expertise op te bouwen en te behouden.

Bronnen buiten beeld

Alleen op Aruba en Curaçao is er een formele archieforganisatie. Hiermee hangt samen dat met name op St. Maarten, St. Eustatius en Saba is geconstateerd dat belangrijke historische bronnen relatief 'buiten beeld' lijken te zijn gebleven. Dit geldt zowel voor het publiek (ook op de eilanden zelf) als voor wetenschappelijk onderzoekers en de erfgoedsector in een breder Koninkrijksverband. Het gaat dan overwegend om familie-gerelateerde bronnen, zoals doopboeken en transportakten, maar ook om notariële akten, venduboeken en rechtbankverslagen.

Binnen de gemeenschappen zelf wordt wel een beroep gedaan op deze materialen. Hierdoor ontstaan problemen met opslag, gecontroleerde inzage en slijtage, boven de al bestaande problematiek van klimatologische risico's. Er is een grote bereidheid om hierin verbetering aan te brengen, mits er samen met de bewoners van de eilanden wordt gekeken naar oplossingen en het (letterlijk) invliegen van expertise.

Aanbevelingen ten aanzien van aanpak

De blik vanuit Nederland op de Cariben leidt veelal tot observaties die geduid worden als achterstand: 'er is nog onvoldoende expertise', of: 'ze zijn nog niet zo ver'. Zinvoller is het om de situatie te zien als wezenlijk anders en onvergelijkbaar door schaalgrootte, andersoortige uitdagingen, en een andere politiek-bestuurlijke realiteit. In de erfgoedsector op alle eilanden zijn mensen aanwezig met contextuele kennis, liefde voor erfgoed en de wil om aan te pakken. De vraag is: hoe organiseer je die krachten? In de inventarisatie en consultatie zijn enkele suggesties en *best practices* naar voren gebracht die kunnen bijdragen aan een betere benutting van de mogelijkheden die Metamorfoze biedt:

- flexibiliteit in de aard van aanvragen, bijvoorbeeld in thematische clusters door meerdere organisaties gezamenlijk - dergelijke vormen bieden perspectief.
- het inrichten van een (tijdelijke) lokale (commerciële) scanfaciliteit.
- structureel contact onderhouden met nieuwe platforms en instituutsoverstijgende werk- en organisatievormen op de eilanden, zoals Frente Kultural op Bonaire, Coleccion Aruba, de groep Antilliaanse erfgoed specialisten actief in het Colonial Collections Consortium, het overlegplatform op Curaçao dat gevormd is als onderdeel van deze inventarisatie en de soortgelijke overleggroep die ontstaan is op St. Maarten rond het archiefvraagstuk.
- overwogen kan worden om een soort verkenners in te schakelen die actief op locatie nader onderzoek doet in samenspraak met de instellingen. Deze zou ook vanuit inhoudelijke expertise een bijdrage kunnen leveren aan het proces van ontsluiting van collecties.
- voor een meer structurele oplossing zullen er in de bijzondere gemeenten Bonaire, Saba en St. Eustatius en in het land St. Maarten op den duur archiefvoorzieningen moeten komen. Deze archieven kunnen echter niet alle deskundigheid zelf in huis

hebben. Om de achterstand werkelijk in te lopen, zal ondersteuning voor langere termijn (bv. 10 jaar) nodig zijn door een werkgroep vanuit de KB, NA of andere archiefinstellingen met specialisten op het gebied van inventariseren, restaureren en digitaliseren van archieven.